

Det er altid en lidt kedelig Sag at polemisere mod en højtfortjent Mand, som ikke længer kan forsvare sin Mening. Men Spørgsmaalet har en ikke ringe Interesse, ikke alene fordi det angaar et af vor Histories vigtigste Aktstykker, men ogsaa fordi det hænger sammen med to andre Spørgsmaal, det ene om Udviklingen af Schumachers Indflydelse hos Frederik III, det andet om det Tidspunkt, paa hvilket Kongen endeligt og urokkeligt har fastslaaet den ubetingede Enevælde. Særlig om det sidste Spørgsmaal har jo ogsaa Jørgensen opstillet en ejendommelig Teori. Men herpaa skal jeg ikke ved denne Lejlighed komme ind.

3.

Sagnkrøniken i Lundeårbøgerne.

Af Jørgen Olrik.

Lundeårbøgerne rummer som bekendt i deres senere skikkelse (fra 13. årh.) en ejendommelig lille sagnkrønike, indskudt blandt de tørre årbogsefterretninger, efter år 762, lige foran ordene „Nu går Romernes kejserdømme over til Franklands konger“. Sagnkrøniken findes dog kun i de tre bevarede håndskrifter af årbøgerne, men ikke i det til grund for Ludewigs udgave (*Reliquiæ manuscriptorum* IX, 1) liggende håndskrift¹⁾.

¹⁾ Om håndskriftforholdet se A. D. Jørgensen, *Bidrag til Nordens hist. i Middelald.* 216 ff. Denne forfatter tildeler det ene af de bevarede håndskrifter, et fragment fra c. 1300 (*Arnemagn. saml.* 843, 4°), en særlig betydning, idet han mener, at dette håndskrift repræsenterer en ejendommelig (ældre) form af årbøgerne, der manglede de bibel- og verdenshistoriske notitser, som findes i de to andre håndskrifter, der er udgivne af Waitz i *Nordalbing. Studien* V, 7 og af Langebek i *Scr. rer. Dan.* I, 212. Dette håndskrift skulde altså have begyndt årbøgerne med den lille sagnkrønike. Denne A. D. Jørgensens

Denne lille sagnkrønike er meget ejendommelig og indeholder adskillige ellers ukendte oldsagn; den danner ubetinget et afsluttet hele overfor årbøgernes andre afsnit, som den ifølge hele sin natur intet har tilfælles med.

antagelse er vistnok ikke urigtig; men det må dog bemærkes, at af fragmentets 13 blade er de 4 første optagne af et bibelhistorisk kompendium (hvis begyndelse mangler); hvorvidt der efter dette har fulgt et verdenshistorisk kompendium, er da ikke godt at sige. Så meget er i al fald vist, at dette bibelhistoriske kompendium ingen lighed har med de tilsvarende afsnit i de to af Waitz og Langebek udgivne tekster, men er betydelig vidtløftigere. Iøvrigt udmærker dette håndskrift sig ved talrige tilføjelser i randen, af hvilke dog de fleste er uden synderlig betydning; men enkelte, der angår Danmark, har Langebek aftrykt som noter under teksten af hans udgave i *Scr. rer. Dan.* I, 212, hvilket altså er ganske vildledende, da de i håndskriftet står som randgloser til en helt anden text end den af Langebek udgivne. Disse randgloser udmærker sig gennemgående ved den fuldstændige historiske vilkårlighed, hvormed de sætter Danmarks navn i forbindelse med verdenshistorien; navnlig gælder dette den anden tilføjelse, der meddeler, at Julius Cæsar underlagde sig Danerne og ved Slesvig opførte Juresborg, der rettere efter ham burde kaldes Julesborg. Den tredje tilføjelse, der handler om Domitians og Trajans kampe med Dacerne, skyldes naturligvis en forveksling af Dacer og Daner. Endelig har den samme hånd, som har skrevet de ovennævnte randgloser, vistnok også foretaget en rettelse i selve sagnkrønikens text. I dennes indledningsfortælling, hvori berettes, hvorledes kejser Augustus (!) på Dans tid angreb Danmark, er nemlig Augustus i marginen rettet til Vesotes rex Egipti, vistnok med samme hånd, som den, der har skrevet gloserne. Denne Ægypterkonge Vesotes er kun kommen her på denne plads ved den fuldstændigste vilkårlighed; efter oplysning af min broder dr. phil. Axel Olrik er han en af de konger, som Justinus i sin Verdenshistorie nævner som de ældste; Justinus (I, 1) omtaler ham i følgende sammenhæng: Efter at have bemærket, at erobringskrige ikke var kendte i gamle dage, går han over til at tale om Ninus, der var den første, som brød den gamle skik. Dog havde allerede før Ninus' tid Vesotes af Ægypten og Tanaus af Scythien gjort store tog udenfor deres egne lande; men disse gjorde tog ikke for erobring, men for

Vi vil her forsøge at nå til en nøjere bestemmelse af dens affattelsessted og -tid.

Den i og for sig nærmestliggende antagelse vilde utvivlsomt være den, at krøniken stammer fra en lundsk forfatter ligesom årbøgernes andre partier. Denne antagelse er dog uholdbar, da ingen af de stedfæstelser, krøniken indeholder, peger til Skåne. De væsentligste stedfæstelser er disse.

1) I indledningssagnet om Danmarks tilblivelse betragtes Sælland med tilliggende øer, der i krøniken kaldes Videslev, som Danmarks hovedland; over Videslev sætter Upsalakongen Ypper sin søn Dan til underkonge, og fra Videslev indkaldes denne af Jyderne til forsvar af sydgrænsen, hvorefter han tages til konge over hele Danmark.

2) Det er overvejende Lejrekonger, som krøniken nævner; navnlig spiller den bekendte, til Lejre særlig knyttede sagnkres om Ro, Helge, Yrsa, Adisle og Rolf Krake en fremtrædende rolle; om Dan, Ro og Haldan berettes særskilt, at de blev højlagte ved Lejre.

3) I krøniken findes sagn om, hvorledes Roskilde blev grundlagt ved, at Ro flyttede den gamle midt i Sælland beliggende købstad Høgekøbing ned til en vig af Isefjord og således grundlagde en ny by, der fik navn efter ham selv og efter en rig vældekilde der på stedet.

4) Krøniken fortæller, at Rolf lagde indtægterne af Horns herred i Sælland til sin søster Skulds bord og i herredet byggede den by, der efter hende fik navnet Skuldelev.

Disse træk peger alle i en bestemt retning, idet de nemlig afgørende tyder på, at krønikens forfatter er Sællænder og, nøjere bestemt, hører hjemme i Roskilde. — At de oldsagn, som krøniken fortæller, og som aldeles overvejende drejer sig om Lejrekonger, er sællandske, kan der ikke herske nogen tvivl om; Jylland spiller kun en rolle i det

hæderens skyld. — For at lægge fortællingen om Danmarks tilblivelse så langt tilbage i tiden som muligt har glossatoren altså vilkårlig indsat denne gamle sagnkonge i stedet for Augustus, som han muligvis har følt ikke hørte hjemme på dette sted.

indledende sagn om Dan, og Skåne nævnes kun ved samme lejlighed samt som hjemsted for Rolfs drabsmand Hjarvard. Imod denne krønikens sællandske karakter taler selvfølgelig ikke de enkelte spredte stedfæstelser andetstedsfra, som findes i krøniken, således beretningen om højbyggelsen af kong Helges elskede Tora på Torø (Turø) ved Fyns sydkyst, eller omtalen af Læsø som havjætten Læs hjem; det samme gælder omtalen af Hedeby's navn som afledt af dronning Hede — et navnesagn, der allerede findes hos Ælnod. Medens nemlig disse træk står ganske isolerede, peger den lille gruppe stedfæstelser, som ovenfor er opregnede, afgjort hen på Roskildeegnen og snarest Roskilde by som forfatterens hjemsted. Dette gælder først og fremmest sagnet om Roskilde bys grundlæggelse, der nævnes som kong Ros hovedbedrift; som et ejendommeligt lille træk kan fremhæves, at efter at have fortalt, hvorledes Ro gav byen navn, tilføjer forfatteren stolt: *quæ hoc nomine voca[bi]tur in æternum*¹⁾. Tyder allerede dette stærkt på en vis forkærlighed for Roskilde hos forfatteren (lokalpatriotisme), bekræftes antagelsen om Roskilde som hans hjemsted ved de andre stedsagn fra Roskildeegnen, som han fortæller. Til grund for beretningen om de forskellige kongers højbyggelse ved Lejre ligger således åbenbart en stedlig overlevering om bestemte højes navne; på Roskildeegnen peger endelig også stedsagnet om Horns herred og Skuldelev hen, der er af en så fuldstændig lokal karakter, at det vanskelig kan tænkes optegnet af en mand, der ikke hørte hjemme eller i al fald var godt kendt i denne egn²⁾.

¹⁾ Ganske lignende ord anvendes efter fortællingen om, hvorledes stormændene gav riget navn efter Dan: *Tu es Danus, regio tuo Dania vel Dacia vocabitur, quod nomen in æternum non delebitur.* — At forfatteren bruger de samme stolte ord ved omtalen af Roskilde som ved fremstillingen af Danmarks tilblivelse, finder sin naturligste forklaring ved den antagelse, at denne by er forfatterens hjemsted.

²⁾ Den samme opfattelse, som her er fremsat, er allerede tidligere kort antydet af Axel Olrik, Forsøg på en tvedeling af kilderne til Saksens oldhistorie I 98 (jfr. II 296): „Sprogformen

Denne antagelse om Roskilde som krønikeforfatterens hjemsted vilde naturligvis yderligere vinde i sikkerhed, om man i krøniken kunde finde tilknytningspunkter til tidligere roskildsk historieskrivning. Dette er i virkeligheden ikke vanskeligt; man sporer nemlig i krøniken en kendelig stilistisk påvirkning af den bekendte lille Roskildekrønike, den ældste sammenhængende Danmarkskrønike, begyndende med kong Haralds omvendelse 826, forfattet af en Roskildeklerk c. 1140. Mindre væsentligt er det, at visse ord og vendinger fra Roskildekrøniken genfindes i sagnkrøniken (såsom *sicut postea docebimus; in regnum succedere; in regnum levare*); ti dette kunde muligvis skyldes tilfældigheder; som en tilfældighed kan det derimod umulig forklares, at en hel lang periode i sagnkrøniken ordret er skrevet ud af Roskildekrøniken. Det hedder nemlig om kong Snjo: *Regnavit igitur Snyo . . . crudeliter in Dacia, superbus, iniquus, elatus, et in malitia nimis potens, per omnia terribilis, more fulminis incedens, flentibus, si quid videbantur habere, abstulit, habentibus et male ridentibus sparsit, multas iniquas leges instituens et injustas.* Dette er en ordret gengivelse af Roskildekrønikens karakteristik af Erik Emune: *Hericus autem . . . superbus, elatus, et in malitia potens, per omnia terribilis, more fulminis incessit, flentibus, si quid videbantur habere, abstulit, habentibus et male ridentibus sparsit; samt af Erik Egode: multus iniquas et injustas leges adinvenit.*

Således er det da utvivlsomt, at sagnkrøniken har benyttet Roskildekrøniken, og den tidligere fremsatte antagelse om Roskilde som dens forfatters hjemsted har herved vundet ny bekræftelse. Men det indvundne resultat giver tillige anledning til forskellige overvejelser angående sagnkrønikens oprindelige bestemmelse. I og for sig er en krønike, der udelukkende består af oldsagn og standser ved den historiske

i navnene er ikke skånsk, som man skulde vente, men vestligere dansk; forfatteren er særlig kendt med steder i det nordligere Sælland, ikke blot Roskilde og Lejre med dets kongehøje, men han dvæler også ved et sted som Skuldelef i Hornshæreth⁴.

tids begyndelse, en så mærkelig fremtoning i dansk middelalderlig historieskrivning, at man har ret til at spørge: Hvorfor i al verden standser krøniken ved den kristne kongerækkes begyndelse i stedet for at føre Danmarkshistorien ned til samtiden, som alle andre middelalderlige krøniker gør? Man kan umuligt antage, at krøniken, når den med stor sandsynlighed må antages forfattet i Roskilde, oprindeligt skulde være skrevet med det formål at indflettes i Lundeårbøgerne, med hvis øvrige tekst den ikke har spor tilfælles. Hvad ligger derimod nærmere end at antage sagnkrøniken for skrevet som indledning til Roskildekrøniken, som den viser tydeligt slægtskab med i stilistisk henseende? Man får herved en fyldestgørende forklaring af, at sagnkrøniken standser just ved den kristne kongerækkes begyndelse: her tager jo nemlig Roskildekrøniken fat, og sagnkrønikens ejendommelige stilistiske forhold til Roskildekrøniken får også herved sin fulde forklaring. Sagnkrøniken må da være forfattet af en mand i Roskilde, der har følt det som et savn, at de gamle hedenske oldtidskonger slet ikke nævnes i Roskildekrøniken, og har søgt at bøde herpå ved sin lille sagnkrønike; denne indledes da også lidt demonstrativt med de ord: *primo tempore* („for at begynde med begyndelsen“).

Sagnkrøniken kommer herved til at stå som en ret ejendommelig overgangsform i dansk krønikeskrivning: den stammer fra en tid, da man under påvirkning af den genvågnende nationale sans og interesse for fædrenes store bedrifter følte savnet af en Danmarkshistorie, der ikke nøjedes med den kristne kongerække, men gik helt tilbage til rigets første tider — en tankeretning, der affødte Sven Aggesøns og Saksens historiske skrifter. Sagnkrøniken står da som en overgangsform til disse sammenhængende Danmarkshistorier: man har ikke vovet sig til at skrive en helt ny Danmarkshistorie, men har nøjedes med at stille nogle af de vigtigste oldsagn i spidsen for den allerede forhåndenværende Danmarkskrønike, — en såmeget besynderligere sammenstilling, som ånden i sagnkrøniken fjerner sig i høj grad fra Roskildekrønikens tendens. Idet vi betegner sagnkrøniken som

en overgangsform til de større historiske skrifter fra Valdemarstiden, er hermed tillige dens affattelsestid given: den ældre Valdemarstid. Den stærke nationale strøm, som går igennem krøniken, især dens første fortælling (om Danmarks tilblivelse), peger hen til samme tid, navnlig når det tages i betragtning, at nationalfølelsen er stærkt fjendtligt vendt mod den mægtige nabo sydpå og især mod den tyske kejser; krønikens forfatter har meget travlt med at forsikre, at Danmark aldrig har været nogen fremmed underlagt (kun med én undtagelse: kejser Ludvig, som fik kristnet den første danske konge), og det er kejserens (!) angreb på sydgrænsen, der bliver anledning til, at Danmarks enkelte lande samles til ét rige. Ret ejendommeligt er det også, at skurken i sagnkredsen om kong Rolf, nemlig Hjarvard, kaldes „tysk af byrd“, skønt han umiddelbart i forvejen benævnes skånsk høvding (*comes Scaniae*). Hele denne tyskfjendtlige tendens og den store iver for at betone, at Danmark altid har været frit og uafhængigt af den tyske kejser, peger med bestemthed på Valdemar I's eller begyndelsen af Knud Valdemarsons kongetid, da forholdet til Tyskland og til den tyske kejser virkelig var et brændende spørgsmål for alle Danske.

Når krøniken således må antages at være forfattet i Roskilde i den ældre Valdemarstid, så er der ét berømt navn, som man fristes til at sætte i forbindelse med dens affattelse; det er Absalons. Dennes iver for at fremme fædrelandsk historieskrivning er tilstrækkelig kendt, og der er derfor intet usandsynligt i, at han i sin tidligere bispetid kan have tilskyndet en Roskildeklerk til at tilvejebringe en samlet Danmarkskrønike, om det også kun kunde ske ved at sætte en ny indledning på den forhåndenværende krønike (Roskildekrøniken). At dette kejtede forsøg senere er blevet glemt for Sven Aggesøns og Saksens langt betydeligere værker, kan ikke undre os, såmeget mindre, som sagnkrøniken er skrevet på meget tarveligt Latin og røber en naiv uvidenhed om verdenshistoriens kronologi¹⁾. Men dens ivrig fædrelandske tone er

¹⁾ Begyndelsen er tilstrækkelig talende: *Primo tempore, invadente Daciam imperatore in ætate David (!) . . .*

just således, at man kan tænke sig den inspireret af Absalon — såmeget mere, som den er parret med et på engang kongeligsindet og aristokratisk sindelag, der giver sig udslag i sagnet om, hvorledes Danmark fik sit navn¹⁾. — Hvorom alting er, så indtager den lille sagnkrønike en ret ejendommelig stilling i Valdemartidens historieskrivning, enten den nu skyldes Absalons initiativ eller ikke.

4.

Svend Estridssøns Dødsaar.

Af Johannes Steenstrup.

Underbibliothekar Dr. Sofus Larsen har i „Aarbøger for nordisk Oldkyndighed“ for 1899, andet Hefte (S. 130—45) skrevet en Afhandling „Naar døde Svend Estridssøn?“, der meddeles som Tillæg til en anden Afhandling „Det lundske Ærkesæde og Biskop Herman“, med hvilken den dog kun for saa vidt staar i Forbindelse, som deri Kong Svends Død nævnes. Forf. hævder i Modsætning til, hvad jeg havde søgt at godtgjøre i dette Tidsskrift (6 R., Bd. IV, S. 722 f.), at Dødsaaaret er 1074 og ikke 1076.

Jeg skal strax udtale, at jeg ganske fastholder min tidligere Opfattelse, og jeg skal søge at vise, at Dr. L. bygger paa saa mange urigtige Opgivelser og gjør sig saa jævnlig skyldig i Feilslutninger, at hans Resultat nødvendig maa blive urigtigt. Dr. L. er meget udførlig og bred, jeg skal søge at være kort.

¹⁾ Vidit autem rex Dan regionem suam, super quam regnavit, . . . quod esset bona; vocavit primates suos et exactores, et ait: Bene placet mihi regio mea, quo nomine appellabimus eam. Respondentes principes terræ dixerunt: Rex, in æternum vive. Tu es Danus, regio tua Dania vel Dacia vocabitur, quod nomen in æternum non delebitur. — Dette lille sagn indeholder på en måde i kort begreb den for Valdemarstiden ejendommelige samfundsopfattelse.